

Opponensi vélemény Badó Attila *A bírói függetlenség egyes garanciális elemeinek összehasonlító vizsgálata* című doktori értekezéséről

Úgy látszik, bizonyos életkor meghaladtával nem tudom mellőzni még a műfajilag ettől nyilván idegen opponensi véleményben sem a szerzővel és a dolgozattal kapcsolatos kicsit személyesebbnek tűnő impresszióimat. Ezek – amelyek persze nem érintik értékelésem szándékolt objektivitását - azután vagy elhangzanak majd az érdemi vitában, vagy nem.

Badó Attilát talán még szinte tanársegédi működésének idejében ismertem meg, bár első, általam is olvasott dolgozatait már adjunktusként írta. Annak idején – éppen csak túl voltunk a rendszerváltozásnak tekintett 90-es évek fordulóján – Botos Gábor bíró az esküdszék feltámasztása mellett érvelt, elsősorban osztrák tapasztalatok nyomán. Disszertációja következtetései azóta valószínűleg tovább veszítettek aktualitásukból, miként a ma már óvatosabban megfogalmazott osztrák tapasztalatok is.

Ám Badó Attila már ekkor – későbbi elkötelezettségét igazolva – a néprésztétel igazságszolgáltatásban beöltött szerepét kezdte vizsgálni. S ennek során, mint ezt tanulmányai igazolják, korábbi nézeteit formálva, megállapításait gazdagítva, kiegészítve, láthatóan önmagával is töprengve jutott el a ma értékelendő dolgozatig.

Egyetemi hallgatóimnak már évtizedekkel ezelőtt előszeretettel ajánlottam olvasmányként a szerző francia esküdszéket érintő tanulmányait, vagy éppen a „Hogyan dönt 12 dühös ember” című 1998-ban megjelent írását. Mert nagyon jól tudta ötvözni a ma mind ritkábban megfigyelhető közérthetőséget, a kiváló stílust a szakmai megalapozottsággal.

Azóta hosszú idő telt el. De örülök, hogy ez a kérdéskör – ha nem is az esküdszék hanem az ülnökrendszer formájában - továbbra is aktuális maradt, a mai kevésbé konzekvens és kiszámítható jogpolitikai háttér, s az olykor nem annyira szakmai, inkább annak álcázni próbált szándékok mellett is.

Ez a disszertáció a bírói függetlenség és az igazságszolgáltatásban résztvevő nem hivatásos közreműködők bevonásának, működésének összefüggéseit nemzetközi kitekintéssel vizsgálja. Már nem az esküdszékre, inkább az ún. „kevert bíróságokra”, főként az ülnökök szerepére, kiválasztásukra, működésükre koncentrálnak.

A disszertáció jogági besorolása nem könnyű, a mű – helyesen – komplex, színvonalas jogszociológiai, jogösszehasonlító, rendszerszemléletű tanulmány, ami – meglehetősen szándékosan – kevésbé érinti a konkrét jogi megoldásokat.

Előrebocsátom tehát, hogy nincs valóban fajsúlyosnak tekinthető, érdemi fenntartásom a disszertációval kapcsolatban, - kiérlelt, önálló, gondolatgazdag, megalapozott következtetéseket tartalmazó műnek tartom, óvatos további megjegyzéseim az lényegét nem érintik.

II.

Persze, mégsem vagyok könnyű helyzetben, mert a dolgozat értelemszerűen nem kifejezetten büntetőjogi tárgyú, ennél jóval szélesebb, jogágakon átívelő, olykor, mint említettem, jogszociológiai aspektusokat vizsgál.

Okkal vethető tehát fel a kérdés, büntetőjogásként miért én oponállok. Nos, talán belátható, hogy a néprésztétel, a laikus elemek bevonásának kérdése midig a büntető eljárásjogban volt igazán izgalmas, akár sajátos dilemmák egész sorát felvető kérdés.

Elegendő arra utalnom, hogy az új Pp ugyan erős reakciókat váltott ki a jogi és nem jogi közvéleményben, ám az ülnökök kérdéséhez a korábbi szabályozáshoz képest talán nem nyúlt olyan radikálisan, mint tette ezt az új Büntetőeljárás törvény.

III.

S máris a dolgozat konkrétabb értékelése körében járunk A szerző óvatosan, csak „2017-es reformnak” nevezi, de nem értékeli azt a koncepcionálisnak is tekinthető változást (s főként annak sovány indokait), ami nálunk büntető ügyekben az ülnökbíráskodás alól gyakorlatilag csaknem teljesen kihúzta a szőnyeget. Ezt én akkor is bizonyos hiányosságnak érzem, ha a tanulmány nagyrészt korábban készült .

Mondhatjuk persze, hogy fiatakorúak és katonák esetében a nem jogász részvétel magmaradt (így nem vált a szabályozás Alaptörvény-ellenessé), de figyeljünk fel arra, hogy mindez nem a néprésztétel korábbi formájának továbbéléseként, hanem inkább sajátos (nem félek kimondani) *szakértők*, ha úgy tetszik már-már „laikus szakbírák” bevonásának formájában valósult meg.

Fiatakorúak esetében biztosan. Hiszen a pedagógiai szakemberek (a korábbi szabályokhoz képest kiterjesztettebb formában megvalósuló) előírása, kvázi jogon kívüli szakkérdésekben való állásfoglalást remél. Meglehet, ez mégiscsak a jogi szempontokon túlmutató ítélkezés jelentőségét tartja fenn, de legalább ennyire ez is bizonyos speciális szakértelem, nem laikus

bíráskodás. S a katonai ügyekben is, a sokszor sajátos szolgálati viszonyok ismerete általánosságban elvárható lenne ugyan a hivatásos bírótól is, ám hogy az adott ügy pontosan milyen speciális közegben zajlott, milyen helyi körülmények befolyásolhatták, az nem annyira a laikus, bárhol, bármikor az igazságszolgáltatásban is közreműködhető katonák ismeretein múlik, hanem azokén, akik éppen *ott* és éppen *akkor* éltek működtek és működnek, élték meg a sajátos életviszonyokat.

Szóval: lássuk be, ennek a dolgozatnak nem kedvezett a büntető eljárás koncepcionális változása. De ez nem baj, óvatos kifogás tárgya legfeljebb az lehet, ha erre a tanulmány nem, vagy nem kellő mélységben reagál.

Meg lehet indokolni a szerző ülnökrendszert reformálni kívánó javaslatait az ülnökrendszert búcsúztató törekvések árnyékában is. De a tételes jog változásainak alaposabb értékelését meg kellene fontolni.

Ennek alapjai, feltételei a szerző gondolataiban mértéktartó és tartalmas módon meg is jelennek.

„A magyar ülnöki rendszer a 2017. évi reform előtti (és utáni), állapotában csak rendkívül kis mértékben tölti be a laikus bíráskodással szemben elvárható szerepet” – állapítja meg, hozzáteszi azonban, hogy egy alaposan megindokolható rendszer hibáit vagy hiányosságait nem a rendszer megszüntetésével vagy korlátozásával kell orvosolni.

„Határozott álláspontunk – folytatja – szemben a törvényhozói szándékkal és a laikus bíráskodás korlátozására tett intézkedésekkel hogy a hazai laikus részvétel nem megszüntetésre, korlátozásra, hanem a német mintájú reformra szorul. A kiválasztási eljárás precíz szabályozásával, az ülnöki függetlenség garanciális elemeinek megteremtésével, az ülnökök képzésének kialakításával a néprészvétel az igazságszolgáltatásban értelmet nyerhetne.”

Amellett sem lehet azonban szó nélkül elmenni, hogy a szakbíróságok iránti igény más, konkrétabb formában is megmutatkozik, a „vegyes” vagy „kevert” bíróságok preferálása tehát más módon is előtérbe kerül.

Az új eljárásjogi törvény ugyanis nem állt meg az ülnöki intézmény erőteljes korlátozásánál, s abból az elvből kiindulva, hogy a laikus bíráskodás helyett a jövő sokkal inkább a *szakbíráskodásé*, bevezette kiemelt gazdasági büntetőügyek első fokú elbírálása során a vegyes ügyszakú bíróból álló tanácsok kötelező részvételét. A rendelkezés lényege, hogy a törvény által részletesen felsorolt nagyobb súlyúnak vagy jelentőségűnek minősített gazdasági bűncselekmények esetén kötelező elsőfokon a három bíróból álló tanács, melynek egyik tagja

gazdasági vagy polgári ügyszakos bíró. Másodfokon vagy harmadfokon az ilyen ügyeket öttagú tanács is elbírállhatja.

Bizonyos előzetes aggodalmak e rendelkezés kapcsán is megfogalmazhatók, s talán nem túlzó igény a részemről, hogy elvárnám a szerző ezzel kapcsolatos állásfoglalását is.

Tisztában vagyok vele, hogy mind specializáltabbá váló világban élünk, s ez alól nyilván nem kivétel az igazságszolgáltatás sem. Azt azonban nem hiszem, hogy ez a specializáció akár a bonyolultnak minősített gazdasági ügyekben olyan mértékben sajátos, mintegy misztifikált ismereteket jelentene, amit az ilyen ügyek büntetőjogi vonatkozásaival foglalkozó bíró ne tudna megszerezni, elsajátítani, használni. Ha a *kollektív bölcsesség* (önmagában a társasbíráskodás) igénye olykor - nézetem szerint talán kevésbé fajsúlyos ügyekben - valóban felvethető is, az ilyen értelemben felfogott *differenciált bölcsesség* szerepe, jelentősége kérdéses, hiszen az annak tárgyát képezhető speciális ismeretanyag beépíthető a büntető bíró megalapozott elbíráláshoz szükséges komplex tudásába. Néhány hasonló ügy tárgyalása után nagyrészt be is épül. (Azt viszont, hogy ezt a bölcsességet egy laikus bíró az élettapasztalatával, emberismeretével továbbra is akár árnyalni, akár gazdagítani tudja, eddig semmilyen kutatás nem cáfolta.).

S az új rendszerrel kapcsolatos kifogások folytathatóak.

Úgy vélem, önmagában a más szakághoz tartozó bíró bevonása nem *feltétlenül* jár üdvözítő eredménnyel, sőt, esetleg diszfunkcionális is lehet.

A büntetőjog alapvetően különbözik a gazdasági vagy polgári jogtól, a felelősségi rendszerét, a bizonyítási teher elvét és gyakorlatát, valamint az ügyfélfelfogását tekintve is.

Tartok tőle, hogy e meghatározó különbségek, s persze az ebből adódó szemlélet, megközelítési mód nem feltétlenül segíti a kiemelt gazdasági bűnügyekben sem a büntetőjogi megítélés megalapozottságát, kiváltképpen akkor, ha a bírák konkrét együttműködésének szabályai teljességgel kialakulatlanok.

IV.

A jelölt a bírói függetlenség fontos kritériumának – mintegy alapjának tekinti – a bírák kiválasztására és az ügyek lehető objektív, lényegében automatikus elosztására vonatkozó követelmény betartását. Meggyőzően igazolja ezt elsősorban a német szabályozás és tapasztalatok alapos ismertetése nyomán is.

A kérdés elemzése összességében pontos.

Ám itt is van bizonyos hiányérzetem.

Nem szabadna az értékelésből mellőzni azt az Alkotmánybíróságot is megjáró jogi procedúrát, ami nem is olyan régen, évtizedünk elején, a büntető ügyekben a bíróság kijelölésére – a törvényi szabályok féretételére – irányuló törekvéseket nyomán bontakozott ki.

Ennek a folyamatnak az ismertetését és tanulságait a dolgozat – talán kicsit már-már szemérmesen – kerüli.

Emlékeztetőül: egy 2011-es büntető Novella a büntetőeljáráásban meghatározta a „kiemelt ügyek” körét, s az ezeket érintő új „külön eljárásban” a bírói igazgatás korábban is meglévő „ügyáthelyezési” jogosítványai mellett még ügyészi döntés alapján is lehetővé tette az eljáró bíróság általános szabályoktól eltérő kijelölését.

Hogy ez mennyire, milyen módon és mértékben érintette a független és pártatlan bíróságba vetett hitet, miként érinti a tisztességes eljárás és a fegyverek egyenlőségének elvét, arról – noha lényegében tudjuk a választ – szívesen olvastam volna a disszertációban.

(Általában felvethető: vajon egy alapos jogösszehasonlító műben az elvi kérdések tisztázása mellett elkerülhető-e a tételes jog törekvéseinek ezekkel az elvekkel való szembesítése és esetleges bírálata?)

Az Alkotmánybíróság 166/2011. (XII.20) AB határozatában minden esetre megállapította, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezménye és az Alkotmány — tartalmát tekintve — azonosan szabályozza a bírósági eljárás garanciáit, így többek között a pártatlan és igazságos bírósághoz, valamint a tisztességes eljáráshoz való jogot. Részletesen megindokolta, hogy az ügyáthelyezést érintő szabályok alkotmányellenesek, ezért azokat megsemmisítette.

Nálunk azonban a hasonló döntések sajnos nem mindig jelentik a kérdés megnyugtató megtoldását.

Az Országgyűlés az AB határozatának kihirdetése után már néhány nappal (tehát az indokok nyilvánvaló ismeretben), 2011. december 31-én elfogadta a „Magyarország Alaptörvényének átmeneti rendelkezései” című törvényt, amelynek 11. cikke (4) bekezdése szerint „...a legfőbb ügyész is *immár valamennyi* (s nem csak a kiemelt) ügyben utasítást adhat az általános illetékességi szabályok áthágására.”¹ A korábbi alkotmányellenesnek minősített

¹ „11. cikk (3) Az Alaptörvény XXVIII. cikkének (1) bekezdésében biztosított ésszerű határidőn belüli bírói döntéshez való alapjog érvényesülése érdekében mindaddig, amíg a bíróságok kiegyensúlyozott ügyterhelése nem valósul meg, az Országos Bírósági Hivatal elnöke bármely ügy tárgyalására az általános illetékességgű bíróságtól eltérő, de azonos hatáskörű bíróságot jelölhet ki.

(4) Az alaptörvény XXVIII. cikkének (1) bekezdésében biztosított ésszerű határidőn belüli bírói döntéshez való alapjog érvényesülése érdekében mindaddig, amíg a bíróságok kiegyensúlyozott ügyterhelése nem valósul meg, a legfőbb ügyész, mint az Alaptörvény 29. cikke alapján az igazságszolgáltatás közreműködőjeként működő ügyészség vezetője és irányítója az általános illetékességgű bíróságtól eltérő, de azonos hatáskörű bíróság előtti vádemelésre adhat utasítást. Ez a rendelkezés nem érinti az Országos Bírósági

modifikációt tehát a jogalkotás nemhogy kiiktatta volna, ellenkezőleg: annak hatókörét radikálisan kiterjesztette. Ezáltal az alkotmányértőnek minősített rendelkezést – anélkül, hogy a mögöttes elvek tartalmilag változtak volna – formálisan megpróbálták Alaptörvény-konformmá változtatni.

Egy évvel később jött az újabb AB döntés (45/2012. XII, 29.) ami most már az Átmeneti Rendelkezések áthelyezéssel kapcsolatos előírásait is megsemmisítette.

Ám a dolog ezzel még mindig nem jutott nyugvópontra.

A bíróság honlapján a döntést követően röviddel megjelent egy közlemény mely szerint „Az, hogy az Alkotmánybíróság az Alaptörvény Átmeneti Rendelkezési közül – formai okokból – kiemelte az intézményre vonatkozó szabályokat, nem befolyásolja a jogintézmény [értsd: az áthelyezhetőség] alkalmazhatóságát. A bíróságok szervezetről és igazgatásáról szóló törvény (Bsz.), valamint a Polgári Perrendtartásról szóló törvény (Pp.) és a Büntetőeljárásról szóló törvény (Be.) továbbra is tartalmazzák az ügyáthelyezés szabályait. E rendelkezéseket az Alkotmánybíróság döntése nem érintette, így az ügyek áthelyezésének jogi szabályozása jelenleg is adott, sem a korábban ezek alapján meghozott, sem a jövőben meghozandó döntések jogszerűségéhez nem fér kétség”.²

Aztán végül jött az új Pp és Be, melyek most már mellőzték a kezdetektől fogva tarthatatlan szabályt.

Mindezt azért idéztem viszonylag hosszasan, hogy igazoljam: a bírói függetlenség és pártatlanság kérdéséhez – Badó Attila konkrétabb megfogalmazásában „az ügyelosztási automatizmushoz” - nézetem szerint mindez szorosan hozzátartozik, s ezért ennek kritikája talán szintén nem mellőzhető.

IV.

Összegzésként: a doktori szabályzat követelményeit ismét áttekintve, meggyőződésem, hogy Badó Attila színvonalas, tartalmas, az előírtakon messze túlmutató, értékes disszertációt írt.

Alapvető tudományos eredményének azt tekintem, hogy a hagyományos értékeket relativizálni, vagy éppen tagadni próbáló mai világban igazolta bizonyos, az igazságszolgáltatással szemben támasztható egyetemes elvek örök érvényét. Sajnos oda

Hivatal elnökének a (3) bekezdésben biztosított jogát, valamint az egyes ügyszégeknek azt a jogát, hogy az illetékeségi területükön működő bármely bíróság előtt vádat emeljenek.”

² <https://birosag.hu/media/aktualis/tajekoztato-az-ugyek-athelyezeserol>. (2018 október 30.)

jutottunk, hogy ezeket meg kell védeni. A tételes jog változhat, tehet bizonyos kitérőket, de előbb-utóbb ezekhez az értékekhez vissza kell térnie. A laikusnak nevezett bíró, nem feltétlenül naiv bíró, s nem is tájékozatlan, hozzá nem értő, szervilis, vagy más okból passzív bíró. Ha jól választják ki, ha jól képzik és megfelelően segítik, a társadalmi kontroll ma megint mind fontosabbá váló funkciójának betöltése mellett igenis segítheti, árnyalhatja, támogathatja a megalapozott bírói döntések meghozatalát. Azon a jövőben is vitatkozhatunk, s talán kell is, hogy hol, milyen körben, milyen módon teheti mindezt. Találjuk meg az ésszerű határokat. Ez azonban nem az intézmény *létét*, hanem megfelelő, az ideálist talán soha el nem érő, de arra folyamatosan törekvő *működésének szabályozását* érinti. Ezeket a törekvéseket pedig ez a dolgozat nagyban segítheti.

Javaslom a jelölt részére a doktori fokozat odaítélését.

Budapest, 2018. november 1.

Dr. Tóth Mihály

egyetemi tanár, az MTA doktora

.

: